

Pintér István:

Népi gyógyvízkereskedelem Nyugat-Pannóniában

A vásárnak, a piacnak, a kereskedelmi fuvarozásnak, egyszóval a paraszti árucserének a népéletben, a paraszti kultúrában fontos szerepe, sokoldalú funkciója van. A vásár, a piac, s az ehhez kapcsolódó paraszti áru fuvarozás nem kizárólag árucserre, ennél több, hiszen tájakat, népcsoportokat, embereket köt össze. Nemcsak áruk, hanem kulturális elemek is vándorolnak a paraszti kereskedők utazása, más tájak lakóival való érintkezés során. Ugyanakkor jelentős a paraszti kereskedelemnek a parasztság társadalmi, anyagi helyzetére gyakorolt hatása is.

A népi kereskedelem, a paraszti árucserre hazai kutatása Gunda Béla, Dankó Imre, Kós Károly, Kiss Lajos, s mások munkássága révén az utóbbi évtizedekben került előtérbe.¹ A népi kereskedelem egy jellegzetes nyugat-pannóniai színterét mutatja be Domonkos Ottó „A nyugat-magyarországi tyukászatról” írt munkájában.² Míg Dankó Imre révén a hazai piacok, vásárok néprajza örvendetesen feldolgozott, addig a baromfival, tojással, mézzel nagyban folytatott paraszti árucserre az országhatárokon át alig ismert.

A piacozó, vásározó magyar, szlovák, román paraszt többnyire saját, vagy szűkebb környezetébe áruféleslegét vitte eladásra. A bosnyák késesek vagy a szlovák faeszközárusok, a vengerec füvesek egy-egy áruféleségre specializálódtak.

A nyugat-pannon térségben, osztrák, magyar, szlovén földön gajba járó tyukászok már-már túlléptek a paraszti árucserre keretein, hiszen polgári hivatásos kereskedőket megszégyenítő módon és eredményességgel végezték munkájukat.³ Minden elképzelhető paraszti termékkel kereskedtek, mindig azzal, ami a bécsi és budapesti nagybani piacon leginkább kelendő volt. Többségük azonban akkor is megmaradt parasztembernek, amikor már anyagi helyzete városi életformát és polgári nagykereskedői létet tett volna lehetővé. A megkeresett pénz nálunk is visszakerült a szülőfaluba, ők is akárcsak a bosnyák, szlovák vagy román vándorárusok, házukat, földjüket növelték, s „csupán” a falu keretén belül tudták elképzelni boldogulásukat. Földet, többszobás házat vettek a kereskedelemből származó haszonból, és ugyanolyan földművesek maradtak, mint azok, akik csak a nya-

kukba akasztott kosárból kínálták portékájukat több száz kilométerre családjuktól.

A tyukászokhoz, ehhez a sajátos paraszti kereskedő réteghez kapcsolódik egy eddig még le nem írt tevékenység, a gyógy- és savanyúvíz-kereskedelem is. A XIX. században Európa számos országában fedezték fel és tártak fel gyógyhatású és üdítő szénsavas vizet. A Kárpátok és az Alpok között számos forrásra bukkantak, s a római-, török-kori fürdők mellett egyre több újkori fürdő, s savanyúvízforrás épült ki. A balneológia soha nem látott jelentőséget kapott.

Tyukászok—savanyúvízesek

Dél-Nyugat-Pannóniában két híres forrást is felfedeztek, alig több mint 100 évvel ezelőtt. Egyik a korabeli magyarországi Vas megyéhez tartozó Petánc, a másik a tőle 400 lépésnyire, de már a határ túloldalán, Ausztriában, Radein (Radenc) mellett tört felszínre. A legenda szerint a petánci Vogler testvérek egy vadászat közben találtak rá a földjükön, a Mura árterében feltörő ásványvízre.⁴ A jó kereskedő-érzékkel rendelkező Vogler család Bécsben megvizsgáltatta a vizet, s kiderült, hogy Európa legdúsabb szénsavas nátron és lithion tartalmú savanyúvize. Rendkívüli gyógyhatású különféle gyomor- és vesebajoknál, légzőszervi hurutos betegségeknél, köszvény és csúsz esetén. Mindezt egy korabeli savanyúvíz reklámban olvashatjuk. Üdítő hatása ugyancsak ismerté vált. Borral, gyümölcslével, cukorral és citromsavval vegyítve kitűnő italt ad. Radenc vize a Petáncihoz hasonló volt, a kedvezőbb körülmények (a község Ausztriához tartozott) összehasonlíthatatlanul nagyobb fejlődést eredményeztek. Nyugat-Magyarország falvaiban és városaiban azonban a petánci víz lett kedvelt, Radein (Radenc) inkább mint fürdőhely került be a hazai köztudatba.

Az új ásványvíz-források és a savanyúvíz híre terjedt. Radeinben 1886-ban néhány évvel a forrás feltárását követően már 1 millió liter víz kelt el.⁵ Eleinte csak a városokban itták Petánc és Radein—Radenc vizét, a század végére azonban a falvakban is megjelent a savanyúvíz. (1. kép). A

mindig szemfüles, messzi vidéket bejáró tyukászok Muraszombat (Murska Sobota) környéki falvakban tapasztalták először, hogy milyen kedvelt a petán-ci savanyúvíz a parasztság körében. Jó üzleti ér-zékkel egyre több tyukász próbálkozott a savanyú-víz-fuvarozással. Régi tyukász dinasztiákból való adatközlőink szerint valóságos vízláz öntötte el a századforduló idején a tyukász szakmát. Petán-cról vizet hozni, s a falvakban eladni, minden eddigi-nél jobban fizető vállalkozás lett. A tyukász szak-mából kiválva megjelent egy új távolsági paraszt-kereskedő típus, a savanyúvízes ember. Még az első világháború előtt elosztották a legtehetősebb tyukászok maguk közt a vidéket, megindult a rendszeres vízfúvarozás.

A terület elosztását íratlan törvények alapján úgy állapították meg, hogy az egybeesett a barom-fi- és tojásfelvásárlási körutak által érintett fal-vakkal. A legnagyobb körzete Körmen-d központ-tal Hiba Pálnak volt. A Hiba család régi tyukász dinasztia volt, egészen Vasvárig elszekereztek. Őriszentpéter környékére az Ábrahám testvérek fuvarozták a vizet. Salban (Salovci) Ábrahám La-jos foglalkozott savanyúvízzel. Szekerével egészen Fürstenfeldig elvitte az üdítő italt. Zalalövő kör-nyékén Tóth Imre és fia, Ernő járta végig a fal-vakat. Ők látták el a Zala mentét, s Göcsej fal-vait. Egyidőben Zalaegerszegre is szállítottak. Len-ti, Letenye környékét a cupi Szabó István járta két-három szekérrel. A városokban és a nagyobb falvakban lerakatokat létesítettek Sárváron Gayer Pál, Cellben Heimler Adolf, Kőszegen Krisch Já-nos, Bükkön Mayersber özvegye, Csepregen Né-meth Károly, Kapuváron a Farkas-család, Zala-egerszegen Fangler Gyula és Németh László, Nagy-kanizsán a Meyer család tartott fenn lerakatot.

*Szállítás és értékesítés
a kezdetektől az 1920-as évek végéig*

A távolsági fuvarozás a tyukászoknak megszo-kott volt, különösebb nehézséget nem okozott. Do-monkos Ottó nyugat-magyarországi tyukászátról írt munkájából ismert tény, hogy a tyukászok 5—6 napos körutakat rendszeresen tettek. Az év min-den hónapjában úton voltak. A kora tavasztól ké-ső őszig begyűjtött, s meszes vízben tartósított to-jást Bécsben és Budapesten nagy nyereséggel ér-tékesítették.⁶ Az új áru, a savanyúvíz fuvarozása így nem okozott gondot. A Sopron, Moson megyei tyukászok amúgy is egyre jobban kiszorították őket a XX. század eleji bécsi piacról, így a Vas és Zala megyei tyukászoknak különösen fontos volt a vízkereskedelem.

Az I. világháború előtt a vizet hosszúszekérrel szállították. A szénásszekértől alig különböző, elől-hátul saroglyás szekérről leszerelték a szekér-

oldal mellé erősített, s a tyukászatnál elengedhe-tetlen rudakat.⁷ Eleinte hordóban hordták a vizet, de 1908 és 1912 között általánossá vált, az üveg-palackban való őszállítás. Az üvegeket széna közé fektették. 13 dl-es pintesüvegeket használtak, ame-lyet Petáncon vásároltak vagy béreltek. Esetenként csak használatba vették Vogleréktől. (2—3. kép). A 20-as években már ládában szállították az üvegeket, 1—1 ládában 25 üveg fért. Külső mérete 1x1x0,5 m volt. (4. kép). Ezek már egy-másba rakható rekeszek voltak, s megkönnyítet-ték a rakodást. Egy szekérre 1200—1300 üveg fért fel. A kocsi hátuljában hagytak helyet az állatok szénájának. Abrakot, (szemestakarmányt) nem vit-tek magukkal, mert útközbeni szálláshelyükön és Petáncon is volt alkalom megetetni az állatokat.

A szállítmányt ponyvával vagy tyukász gyé-kénnyel takarták le. Erre két okból volt szükség: egyrészt, ha az üveg között levő széna megázott, akkor nem védte úgy az üvegeket a rossz úton, hogy épségben hazaérjenek, másrészt óvni kellett az ásványvízzel teli üvegeket a túlzott felmelege-déstől is, hogy az üvegek szájából a dugót a víz ki ne lökje. A szekeret a tyukászat során már jól bevált félmuraközi lovakkal vontatták. A zömök, szántásra való lovak nem bírták volna a hosszú, 160—260 km-es utat.

A 20-as években már többen — különösen a városiak — speniterrel jártak. A falusi fuvarosok ragaszkodtak a fatengelyes szekérhez. A falusi tyukászok a gumikerekű, deszkaplatós kocsikat fő-lősleges pénzpocsékolásnak és a lovak tönkretévő-jének tartották. Tény, hogy a városi makadám-utak inkább kedveztek a speniterrel való szállítás-nak, mint Göcsej egy-egy eső után járhatatlan út-jai. A speniterrel fuvarozók egyszer-ször az on-ban közel dupla mennyiségű vizet tudtak elszállí-tani Petán-cról, így a városi szállítók egy-egy úton nagyobb hasznot kerestek, mint a falusi savanyú-vízesek. Ez gyakran ellentétet is szült köztük. Amíg az I. világháború előtt a korábbi tyukász te-rületek szerint fuvarozták szét a vizet, addig a 20-as években egyre inkább a Vogler családtól kapott koncessziók alapján szállítottak. Ugyancsak változást jelentett a korábbi fuvarozás rendjében, hogy 1926—27-ben megszigorították a Jugoszláv királyság felé a határátkelés rendjét, s ezért a 30-as években egy új formája alakul ki a vízkereske-delemnek, amely már új útvonalon zajlik. (5. kép).

A századfordulótól az 1920-as évek közepéig a savanyúvízes emberek Körmen-d felől, Zalalövön, Letenyén át érték el a Murát. Letenyén Scheier Károly fogadó-jában etettek, a Vas megyeiek itt aludtak meg először. Egy éjszaka fogatonként 6—8 pengőbe került. A zalalövői, őriszentpéteri, zala-egerszegi és cupi savanyúvízesek éjjel után indul-tak. Nyáron felfogadtak 2—3 szekeret is. Csak Petáncon aludtak meg, útközben csak abrakoltat-

tak. A folyón komppal keltek át. Adatközlőim szerint 2—3 szekér fért fel a kompra. Petánc község a Murán innen fekszik, a kutak azonban a Murán túl, de még Petánc földje ez is. A hosszú út felét megtett fuvarosok Petáncon beálltak a rámpára, lovaikat a töltőüzem mellé épített istállóba kötötték. A kutak tulajdonosai, a Vogler testvérek az istállóért, a takarmányért semmit nem kértek. A kocsisok a lovak mellett, a szénán vagy a rámpán várták meg az indulást.⁸

Petánc 1891-ben 515 lakosú szlovén község volt. A savanyúvíz források feltárását követően kitűnő munkaalkalom kínálkozott a Vas megyei kisközség lakosai számára, Ivan Stevanec helyi adatközlőnk szerint éjjel—nappal működött az üzem. Nyáron 10, télen 9 órát dolgozott 1—1 ember a töltőüzemben és a rakodásnál. A 20-as években 1 napra 15—17 dinárt kaptak (1 ing ez idő tájt 12 dinárba került, ezen kívül 11 órától 12 óráig saját maguk számára tölthették palackba a vizet. Ha egy családból többen dolgoztak Vogleréknál, akkor lehetőségük volt az illetményüket eladni a fuvarosoknak. Az ugyancsak környékbeli Csendeslakon (Tisina) lakó Vanek Siftar elmondása szerint Nagykanizsa környékéről, Alsólendva (Lendava) vidékéről érkező fuvarosok egy az egybe cserélték borra a savanyúvizet a század elején, a szikvíz megjelenése előtti időkben. A szódavíz elterjedése a későbbiekben is a legnagyobb konkurrenciát jelentti a Petánc—Radenc-i ásványvíznek. A környék falvait járva napjainkig meglátszik petánci házakon, udvarokon a rendkívüli munkaalkalom, az a kereset, amely a gazdálkodásból, földművelésből származó jövedelmet kiegészítette. (6. kép).

A petánciak haszna nem mérhető a tulajdonos Vogler család jövedelméhez. A jó üzleti érzékkel rendelkező Vogler testvérek kiépítették a forrás környékét, tucatnyi épületet emeltek az akkori osztrák—magyar határ közvetlen közelében levő területre. Egy nap 20—30 szekér fordult meg itt. A korabeli feltárás és palackozás eszközeit a radenci múzeum őrzi. (7. kép). Napjainkban is állnak a korabeli épületek, s a rámpa, ahol a szekekre rakták a csilléken kitölt üvegeket. Egy csillében 100 db üveg volt. Így egy csille 4 ládat töltött meg. A palackozást nők, a rakodást férfiak végezték. Valamennyien petánciak voltak. A savanyúvizeseknek rakodókat nem kell magukkal vinni. A víz árát egy összegben fizették. 1920 után is elfogadták a magyar koronát, sőt 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején kibocsátott „fehér” pénzt is.

A hazafelé út azonos volt az odaúttal. A teljes forduló két napot vett igénybe, éjjel értek haza. Minden savanyúvízes hazavitte a teljes szállítmányt, út közben nem adtak el belőle. Nyáron pajtában, télen kamrában tárolták a vizet. Télen

csak enyhe időben keltek útra, ilyenkor a kereslet is kisebb volt.

A savanyúvizesek falujában általában a feleség árulta a vizet, kialakult vevőköre volt. Általában pénzzel, ritkábban, különösen ha nagyobb munkához pl. aratáshoz, szürethez, kapáláshoz vitték a vizet, terménnyel fizettek a pezsgő üdítőért. Készpénz mindig kevés volt a magyar parasztszaladban, így érthető, hogy árut cseréltek árura. Szegényebb családok csak vasárnap vagy ünnepre vásárolták. Egy pintesüveg víz ára (13 dl) 50—60 fl. volt. Ez meglehetősen magas ár, ha összevetjük az 1 pengős kapás napszámmal. Volt olyan család is, ahol sosem kerülhetett az asztalra savanyúvíz.

A víz túlnyomó részét hetente egyszer kocsira rakta a savanyúvízes, és elindult a hajdani tyukász útvonalon. Minden kocsmánál megállt, s ahol volt vegyeskereskedés, ott a kocsmárossal, boltossal kicserélte a tele üvegeket üresre. A falvakba érve nem kiabáltak, mint a tyukászok, érkezésüket a lovakra akasztott csengő jelezte. Estére hazaértek, s ha nagy volt a kereslet, reggel újra indultak. Általában egy héten egyszer mentek Petáncre, s egyszer-kétszer a falvakba. A fennmaradó 2—3 napot gazdálkodással, munkaszervezéssel töltötték. Minden vizesember foglalkoztatott cselédek, béreseket, hiszen munkaidőben is fuvaroztak. A háztartást és a gazdaságot egyaránt a feleség vezette. A legnagyobb legény az apjával ment fuvarba, egy másik pár lóval. Így az otthoni munka másra maradt.

A városi vizesek kizárólag fuvarosok voltak, s valamelyik kereskedő megbízásából indultak útnak. Előfordult azonban az is, mint pl. Zalaegerszegen, a Fangler család esetében, hogy a fuvarozás mellett saját lerakatot is létesítettek. Gyors, nagy teherbírású speniterjeiken több vizet tudtak szállítani, mint a tyukászokból lett savanyúvizesek. Köztük nagy harc folyt a szállítási jogért. Zalaegerszegen pl. 12 év után szorította ki a fuvarozásból a Braun családot a Gáti család. A kereskedelemben szokásos ajándékokkal, vesztegetéssel szereztek meg Vogleréktól — a források tulajdonosaitól — a koncessziót. A szállítás, a trianoni határok megvonása és 1924 júliusa között szünetelt. 1924 nyarán a Zala Megyei Újság külön hírben, örömmel jelenti be, a petánci vízszállításnak újbóli megindulását. Ezt követően 3 évig újra töretlenül folyt a szállítás. A megszigorított határörizet és vámrend azonban a 20-as évek végére lehetetlenné teszi a Petánccról való közvetlen fuvarozást.

A savanyúvíz-kereskedelem átalakulása és hanyatlása a 30-as években

A 30-as évek új fejezetet nyit a savanyúvíz-kereskedelem nyugat-pannóniai történetében. Míg a

20-as évek végéig csupán volt tyukászok és városi fuvarosok vettek részt a szállításban, a 30-as években egyre inkább előtérbe került a vasúti szállítás. Ezzel együtt megkezdődik a két részletben való szállítás is. A paraszti leleményesség és kereskedelmi kedv létrehozta a nem hivatalos átrakódó helyeket a határon. A jugoszláv oldalra került Salovci és Hodos községből naponta indultak a paraszti-fuvarosok Petáncra, Radencbe a savanyúvízért. A határ mindkét oldalán folyt a rakodás. Alsólendván (Lendava), Hodoson a kocsmadvaron cserélt gazdát a víz. A hodosi Jandrasicsék rendszeresen átjártak a határon, a magyar oldalra hozták a vizet, vitték az üres üvegeket. A vámosok 1—2 láda vizet kaptak azért, mert elnézték, hogy 1—2 órára átmentek a szekerek a túlsó oldalra rakodni. Ugyancsak itt rakták szekérré a Zalaegerszeg—Muraszombat vasútvonalon Petáncról és Radencből Hodosig vagonban küldött vizet. Egy vagonban 5000 üveg utazott. A vám nagyon magas volt, elérte, sőt 1937—38 körül meghaladta a víz árát, a 60 fl.-t. Az új határok okozta nehézségek láttán a petánciak és radenciek budapesti képviselőikre irányították a megrendelést. Így a 30-as évek végén már közvetlenül érkeztek a vagonok Óriszentpéterre, Körmendre, Zalalövőre, Nagykanizsára, s más, vasúton elért helyekre. A vasútállomásokról a régi módon szállították tovább a savanyúvizet.

A 30-as évek második felében egyre nagyobb konkurenciát jelentettek a nagyobb településeken megjelenő szikvízüzemek. A szódásüvegekbe töltött szikvíz ugyan nem gyógyhatású, elterjedése mégis töretlen volt. Nem terhelte vám, hosszabb szállítási költség. A 30-as években, amikor már kisebb üzleti haszonnal kecsegtetett a savanyúvíz-kereskedelem, az egykori tyukászok, a századelő savanyúvízesei vagy visszatértek a gazdálkodáshoz, vagy a kor igényeinek megfelelő árucserét után néztek.

Jól példázza a paraszti savanyúvíz-kereskedelem felfutását és hanyatlását két jelentős parasztfuvaros története. Ábrahám Elek 1898-ban született, s Sal (Salovci) környékén kezdte gyermekkorában a tyukászkodást. Szegény parasztyermekként kezdett a falvakban mézet, tojást, baromfit felvásárolni, majd kedvezőbb áron továbbadni Grazban,

Bécsben. Még az I. világháború éveiben bekapcsolódott a gyógyvízfuvarozásba. Közben a tyukász kereskedelmet is folytatta. A fiatal és tehetséges parasztfiú a 20-as években már 150 hold birtokot és 6 szobás házat mondhatott magáénak. Három pár lóval fuvarozott. Számos cselédet, napszámost foglalkoztatott. 1927-ben, a savanyúvíz kereskedelem első megtorpanását követően Zalaegerszegen telepedett le, s itt kezdett kereskedni. 1927—38-ban az egykori szegényparaszt fiú már osztrák kölcsönből hűtőházat épít Zalaszentivánon. 1941-től Muraszombatban (Murska Sobota) nyit élelmszer nagykereskedést, s egész Európába szállít mézet, pulykát, vadhúst, baromfit, tojást, nyulat, bort.

A leghíresebb zalalövői savanyúvízes Tóth Imre és fia, Ernő, régi tyukászfamiliából származott.

Tóth Imre 1882-ben született Zalalövön, s miután 1907-ben megnősült, ő is bekapcsolódott a savanyúvíz-kereskedelembé. Ő ezután kizárólag vizet szállított, gyakran 2—3 kocsiszt is alkalmazott. 5000 üveget forgatott, szállítója volt még két zalaegerszegi kocsmárosnak is. Már a 20-as években házat, majd később 30 hold, magas aranykorona értékű földet vett. A fuvarozás mellett a család mindvégig gazdálkodott, így miután a gazdálkodás keretei nem fértek meg a vásárolt szijjártó házban új telket és házat vásárolt, 1937-ig folyamatosan fuvarozta a vizet. A vasúti szállítás és a szikvíz elterjedésével a Tóth család is abbahagyta a savanyúvíz kereskedelmet, üvegeiket eladták a petánci forrásnak.

Mindkét család története jól tükrözi az egyszerű parasztkereskedők szorgalmát. Mindig tudtak alkalmazkodni a megváltozott feltételekhez. Figyelemre méltó, hogy egyetlen egy egykori tyukászból lett savanyúvízes sem ment tönkre. Kereskedelmi-fuvaros tevékenységük mellett többségük mindvégig megmaradt gazdálkodó parasztnak. A vízfuvarovást kiegészítő jövedelemforrásnak tartották, pedig valójában ez biztosította boldogulásukat. Idővel azonban ez az egykori virágzó paraszti kereskedelem is hanyatlani kezdett, s a 30-as évek végén az egész magyar hagyományos népi kultúra, s ezen belül a tradicionális paraszti gazdálkodás felbomlásával együtt eltűnt a paraszti árucseré e sajtóságos formája is.

Jegyzetek:

¹A népi árucseré hagyománya népünk történetében a honfoglalás előtti időkre vezethető vissza. Vásár és vám szavaink iráni eredetűek, feltehetően még a délnyugat-szibériai sztyeppén, s a Kazár Birodalommal való együttélés idején került nyelvünkbe. Vásáraink, s az árucseré különböző formáinak története, néprajza, kultúránkra gyakorolt hatása néprajzkutatóink legjobbjainak érdeklődését keltette fel.

GUNDA 1958, 1960; DANKÓ 1971, 1973; KÓS 1972; KISS 1956; CSOMA 1983; LACZKOVITS 1986; LUKÁCS 1986a, 1986b; BÁCSKAI—NAGY 1984.

²Szemléletes leírásával DOMONKOS átfogó képet ad az árucseré e sajátos területéről, DOMONKOS 1967. 255—275.

³Vö. DOMONKOS 1967. 255—275.

⁴Vogler József Ausztriából szegődött el házitanítónak a muraszombati Szapáry uraság lánya mellé, kit a későbbiekben feleségül vesz. Leszármazottaik, a forrás utolsó tulajdonosai, Vogler Hilda és testvére, Margit, az államosítás óta külföldön élnek.

⁵Vö. Vas megyei Lapok. 1887. okt. 20. A korabeli savanyúvíz forrásokat ismerteti BOLEMAN 1887. 230—231.

⁶Vö. DOMONKOS 1967. 255—275.

⁷A vizeskocsi leírását ld. DOMONKOS 1967. 260.

⁸Az egykori töltőüzem épületei, s a savanyúvízkutak ma is állnak, a berendezéseket pedig a Radenci Gyógyvízmúzeum őrzi, felvételeink ott készültek.

IRODALOM

BÁCSKAI—NAGY 1984.

Bácskai Vera—Nagy Lajos: *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban*. Budapest, 1984.

BOLEMAN 1887.

Boleman István: *Fürdőtan. Hideg égevényes savanyúvíz*. Budapest, 1887.

CSOMA 1983.

Csoma Zsigmond: *Nyugat-magyarországi terményfuvarosok*. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei. 1981—1983. Budapest, 1983. 173—197.

DANKÓ 1971.

Dankó Imre: *The Functions of Hungarian Fairs*. Műveltség és Hagomány XIII—XIV., Debrecen, 1971, 607—617.

DANKÓ 1973.

Dankó Imre: *A vásárkutató néprajzi jelentősége*. A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1973. Debrecen, 1974.

DOMONKOS 1967.

Domonkos Ottó: *A nyugat-magyarországi tyukásatról*. Néprajzi Értesítő, XLIX. 1967. 225—275.

GUNDA 1958.

Gunda Béla: *Műveltségi áramlatok és társadalmi tényezők*. Ethnographia LXIX. Budapest, 1958. 567—577.

GUNDA 1960.

Gunda Béla: *Kulturströmungen und gesellschaftliche Faktoren*. Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae VI/1, Budapest, 1960, 171—182.

KISS 1956.

Kiss Lajos: *Vásárhelyi híres vásárok*. Szeged, 1956.

KÓS 1972.

Kós Károly: *Népélet és néphagyomány*. Bukarest, 1972.

LACKOVITS 1986.

Lackovits Emőke: *A Balaton szerepe a paraszti árucserében*. Árucseré és migráció. A Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai. XVIII. Szerkesztette: Szabadfalvi József—Viga Gyula. Miskolc, 1986. 165—174.

LUKÁCS 1986.

Lukács László: *Vándorkereskedelem a Mezőföldön*. Árucseré és migráció. Miskolc, 1986. 115—127.

LUKÁCS 1986.

Lukács László: *Althergebrachte Beziehungen des Volkes der Oberen Wart zu Transdanubien*. Bürgerländische Heimatblätter XLVIII, Eisenstadt, 1986. 191—197.

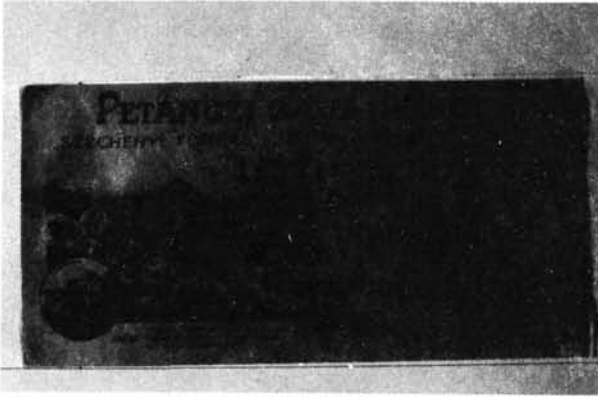
Volkshafter Heilwasserhandel in Westpannonien

Die Messe, der Markt, der Warentransport, also der bäuerliche Warenaustausch spielt im Leben des Volkes, namentlich in der bäuerlichen Kultur eine wichtige Rolle bzw. erfüllt eine vielseitige Funktion. An die Hühnerhändler, die eine eigene bäuerliche Schicht bilden, knüpft sich eine in Westpannonien bis jetzt noch unbeschriebene Tätigkeit: der Heil- und Sauerwasserhandel. Am Ende des vorigen Jahrhunderts wurden zwei berühmte Quellen auf unserem Gebiet entdeckt. Eine von ihnen befindet sich bei Petánc, auf dem südlichen Teil des Komitates Vas des geschichtlichen Ungarn. Im Jahre 1886, einige Jahre später nach der Entdeckung der Quelle, wurde schon 1 Million Liter Wasser in Flaschen abgezogen.

In der vorliegenden Arbeit behandelte ich den Handel des Sauerwassers von Petánc auf dem westlichen Teil Westpannoniens, der durch bäuerliche Transporteure abgewickelt wurde. Weiterhin kann man an Hand der Vorstellung des Tätigkeit der

Sauerwasserhändler, die ursprünglich Hühnerhändler waren, die Geschichte der Quelle von Petánc, die Veränderung der Art und Weise bzw. der Mittel der Lieferung, ferner die gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Folgen des Sauerwasserhandels kennenlernen. Der Verkehr des Mineralwassers von Petánc—Radenz, der auch heute bedeutend ist, war bis in die 40er Jahre unseres Jahrhunderts mittels der bäuerlichen Händler von Graz bis Güssing (Németújvár), von Sárvár bis Varasdín (Varasd) in den Dörfern Westpannoniens bekannt. Die neuen politischen Grenzen, der hohe Zoll und die industrielle Sodawasserherstellung hatten das Aufhören des bäuerlichen Warenaustausches zur Folge. Der Sauerwasserhandel war aber mit seinen gesellschaftlichen und technischen Folgen innerhalb des Volkslebens fast fünfzig Jahre lang einer der prosperierenden Zweige des bäuerlichen Warenaustausches.

I. Pintér

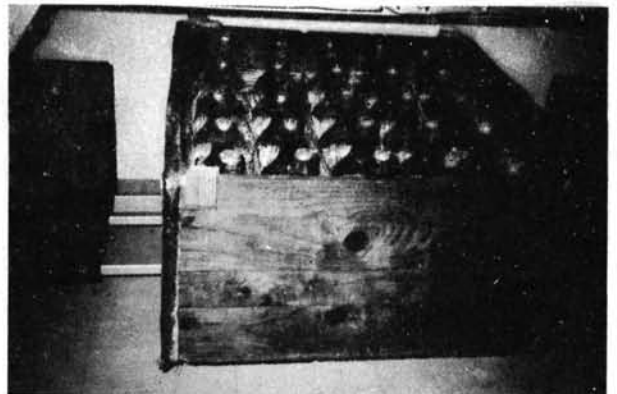
1. kép Petáncivizes üveg címkéje a századforduló idejéből.

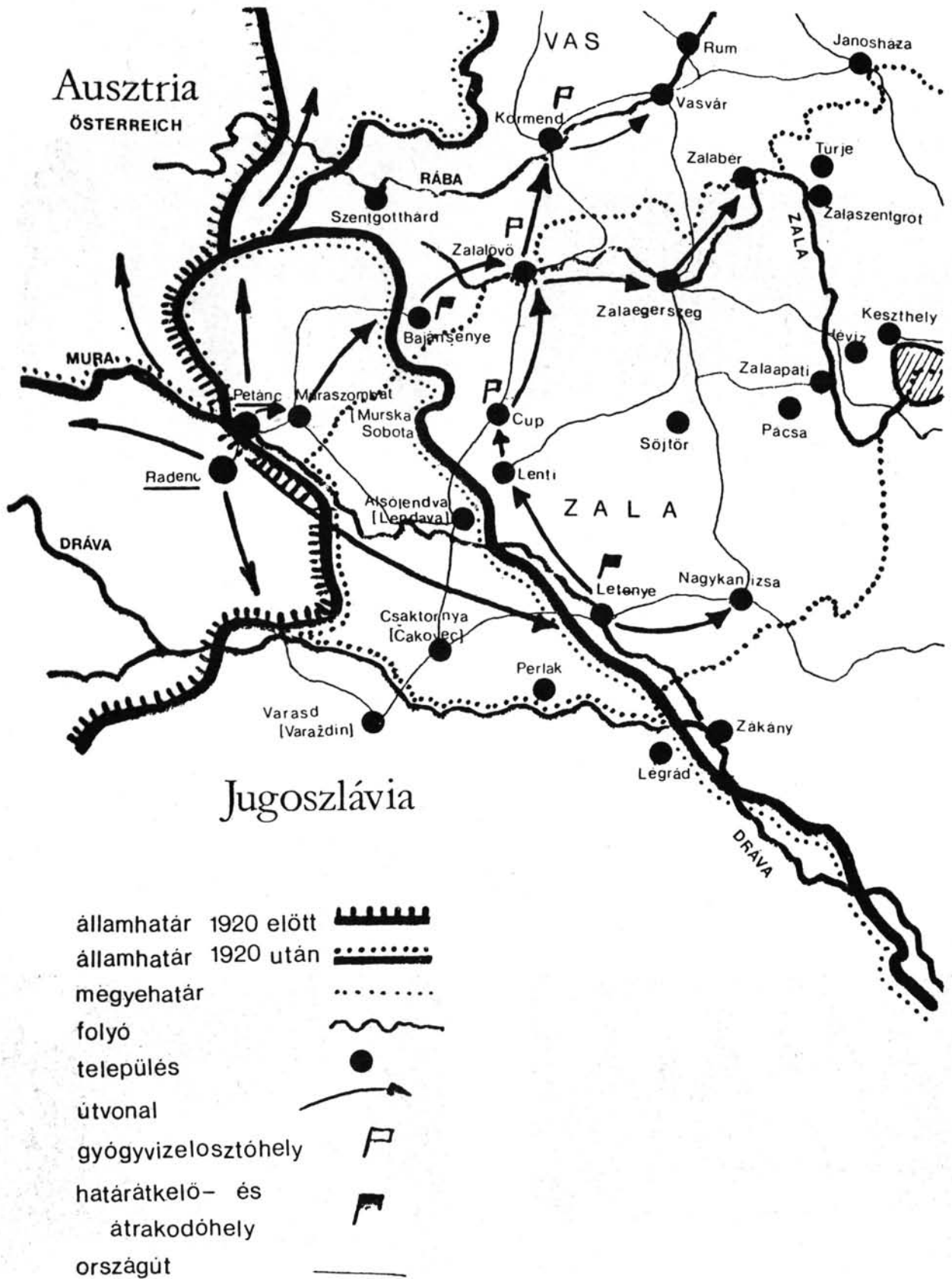
2. kép Petánci savanyúvíz palackok az 1870-es évekből.

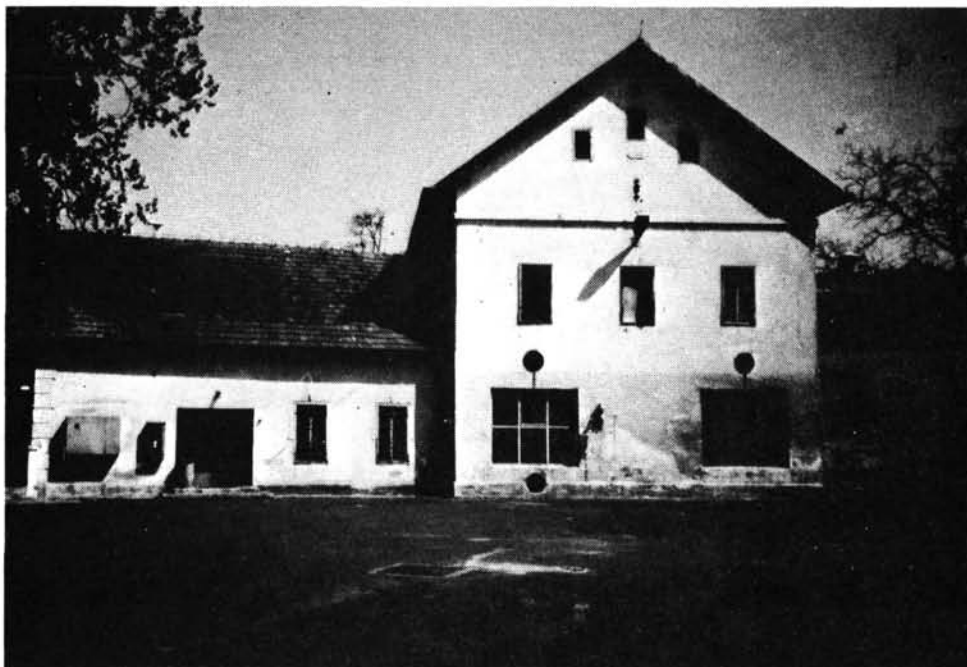
3. kép Radein—Petánci savanyúvízes üvegek a XX. század első harmadából.

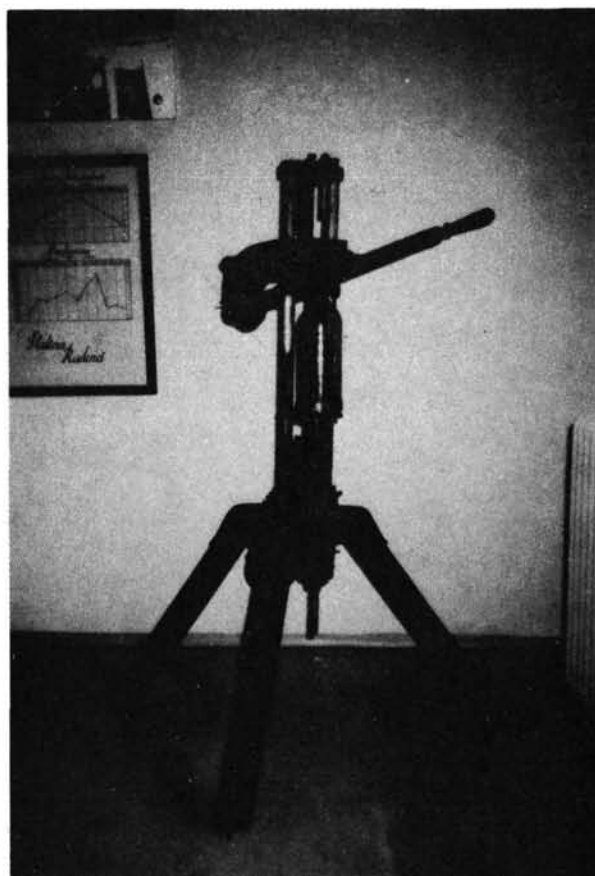
4. kép Üvegrekesz a XX. század elejéről

5. kép A petánci savanyúvíz kereskedelmének útvonala és állomásai a XX. század elején.

6. kép A töltőüzem épülete 1987-ben

7. kép Töltő eszköz a XIX. század végéről

